
KOLOKVIJ »ZGODOVINA IN NJENI LITERARNI ŽANRI«

Lipica, 7.–8. september 2006

Mednarodni komparativistični kolokvij v soorganizaciji Slovenskega društva za primerjalno književnost, Mednarodnega literarnega festivala Vilenica, Društva slovenskih pisateljev in Oddelka za primerjalno književnost in literarno teorijo FF v Ljubljani se je že četrtrič odvil v okviru vileniškega literarnega festivala. Tako kot lanski se je tudi letošnji kolokvij dogajal v prostorih Poročne dvorane v Lipici, ki se je tako glede prostora kot ambienta izkazala kot zelo primerna za tovrstno komparativistično druženje. Kot vodji kolokvija sta bila vseskozi dosledno zapisana **Vanesa Matajc** in **Gašper Troha** z ljubljanske komparativistike, vendar je Vanesa Matajc zaradi objektivnih okoliščin sodelovala le pri zasnovi srečanja in izbiri prispevkov, organizacijo in izvedbo pa prepustila Gašperju Trohi, ki se je s svojo spontanostjo in sproščeno komunikacijo v vlogi moderatorja srečanja izvrstno izkazal. V dveh dneh se je skladno s programom zvrstilo deset referentov, od tega polovica s slovenskih ustanov (trije s FF v Ljubljani ter po eden z Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU ter Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem), polovica pa z ustanov v tujini (Univerze v Londonu, Ghentu, Amsterdamu, Celovcu in Pécsu). Kot je za komparativistični kolokvij že v navadi, je bil poglavitni delovni jezik srečanja angleščina, svoja prispevka sta v slovenščini predstavila le Igor Škamperle in Egon Pelikan, medtem ko je Beata Thomka z Univerze v Pécsu na Madžarskem svoj referat prebrala v nemščini. Sodelujoči referenti, znanstveniki in pisatelji, so se ukvarjali s povezavami med zgodovino in literaturo in razpravljali o različnih aspektih zgodovinskih literarnih žanrov. Teme predstavljenih referatov so se v grobem vrtele okrog teh vprašanj: v kolikšni meri je literatura odsev realne zgodovine; s kakšnimi narativnimi postopki zgodovinski roman preoblikuje svojo snov in kaj to pomeni za podobo zgodovine, ki nam jo posreduje; kako se je zgodovina kazala v slovenski literaturi in kakšna je bila njena družbena vloga (razmerje med zgodovinskimi literarnimi žanri in političnimi ideologijami ter nacionalnimi mitologijami); in za konec še, kako se ta razmerja kažejo v drugih umetnostih (npr. v operi in na filmu).

Srečanje se je začelo z referatom Zgodovinopisje literarne zgodovine **Johna Neubauerja** z Univerze v Amsterdamu. Tema referata so bila razmerja med romantično literarno teorijo, literarno zgodovino, filozofijo zgodovine in zgodovinskimi literarnimi žanri v Evropi, to pa je obenem bila ena krovnih tem kolokvija. Na primeru odnosov med romantično fikcijo in nastajajočim znanstvenim pisanjem zgodovine na začetku 19. stoletja je poskušal po svoje definirati meje med obema diskurzoma, med (literarno) zgodovino in fikcijo, pri čemer je izpostavil mnenje, da »noben diskurz ni povsem resničen: vsi zgodovinski diskurzi so mešanica dejstev in fikcije, ideologije in razuma«.

Tudi **Igor Škamperle** je prvi del svojega referata posvetil 19. stoletju in takratnem stiku oz. kar simbiozi literature in zgodovine. V začetku 20. stoletja

se je ta »simbioza« prekinila, ker sta se oba diskurza skladno z duhom časa po svoje odpovedala oz. poskušala odpovedati narativnosti z namenom, zajeti ali ustvariti globlje strukture človeške individualne ali kolektivne eksistence. V sklepnem delu nastopa se je Škamperle vprašal, ali se literatura danes še obrača k preteklosti. Po eni strani se, je menil Škamperle, saj literatura vselej govori o človeku in njegovi izkušnji, po drugi strani pa je del literature zgodovinsko izprazen, ker se obrača zgolj k (po Bourdieuju) »simbolnemu kapitalu« oz. simbolni realnosti. Najbolj zanimivo pri tem je, da se del modernega zgodovinarstva po iztrošenih metodah, ki jih je preizkusilo v 20. stoletju, prav tako vrača k naraciji in dogodkovnosti v formi pripovedi oz. zgodbe. Škamperle je svoj nastop sklenil z domiselno idejo, da bi lahko (v okviru zgodovinskih paradig) poleg utopije govorili o t. i. *ukronii* (*ukronia* kot čas, ki ne obstaja, tj. utopija časa).

Prispevek **Lucie Boldrini** z Univerze v Londonu je bil eden najbolj široko zastavljenih na letošnjem srečanju. V referatu z naslovom Na meji novega *izma* je najprej obravnavala teorije R. G. Collingwooda in T. Kuhna, ki sta v različnih časovnih obdobjih podobno razmišljala o prelomni potezah zgodovinskega pogleda in metodoloških ter paradigmatičnih premikih v znanosti in kulturi. Opirala se je zlasti na Kuhnovo teorijo o »paradigmatičnih premikih« kot spremembah v dojemanju znanosti in znanstvene resnice, ki jih sproži odkritje dejstev, neprilagojenih že obstoječim znanstvenim teorijam; tovrstno odkritje pa lahko privede do izgube referenčnih točk, torej do krize. Osrednji del svojega referata je Lucia Boldrini namenila obravnavi romana *Dr Copernicus* (1976) Johna Banvilla, postmodernemu romanu oz. »historiografski metafikciji« (z izrazom L. Hutcheon), ki se na svojstven način loteva ravnokar omenjenih trenutkov zgodovinske, znanstvene in kulturne krize. Avtorica je prek analize romana pokazala na nekatere podobnosti med Collingwoodovo zasnovo historiografije in Kuhnovo »zgodovino znanosti«.

Egon Pelikan je v svojem referatu med seboj primerjal dva slovenska zgodovinska romana o drugi svetovni vojni: *Zatemnitev* (1975, 1987) Borisa Pahorja in *Nokturno za Primorsko* (2004) Alojza Rebule. Vendar tema referata ni bila literarnovedna primerjalna analiza obeh besedil, temveč obravnava romanov v okviru širših kontekstov ter njuna družbeno-politična interpretacija. Čeprav imata romana enako tematiko in skupne motive, vsebujeta močno različni avtorski perspektivi (avtorja sta si povsem na nasprotnih bregovih pri vprašanju kolaboracije in partizanskega odpora, delno pa tudi pri vprašanju zamejske narodne akcije), zato ju je dobro brati v zaporedju in opazovati argumentacijski napor obeh avtorjev. Podobnosti in razlike med romanoma so Pelikanu služile za osnovo o razmišljanju o odnosu literature do nacionalne zgodovine, identitete in ideologije.

Beata Thomka z Univerze v Pécsu je v prispevku Dekonstrukcija zgodovine in narativna identiteta obravnavala historični relativizem in njegovo mesto v moderni teoriji filozofije in literature, nato pa osvetlila še odsev historičnega relativizma v delih izbranih modernih romanopiscev (Umberto Eco, Lawrence Norfolk, Danilo Kiš, Péter Esterházy, László Márton). Na razmerje med zgodovino in literaturo je gledala s podobnega vidika kot pred njo že Igor Škamperle, izhajala je namreč iz teorije Paula Ricoeurja o »narativni strukturi« zgodovinskega poročila.

Podobno kot Lucia Boldrini, Egon Pelikan in Beata Thomka je tudi **Bart Keunen** z Univerze v Ghentu svoj referat namenil obravnavi odnosa med romanom in zgodovino. Keunen je v svojem prispevku oblikoval dva vsebinska poudarka: historiografijo modernega romana ter položaj zgodovinskega romana v njej. Pojav modernizacije romana je analiziral predvsem z namenom, opozoriti na večplastnost oznake metažanr, ki jo pripisujejo modernemu romanu. Večplastnost omenjene oznake je po Keunenovem mnenju v tem, da pri modernizaciji romana delujeta dve različni tendenci: vsebinska (vzpon naključnega vsakdana v semantičnem univerzumu romana, ki je še posebej dobro viden v razmerju do viteških romanov oz. pesnitev) in strukturna (poudarjena vloga dialoške strukturne oblike). V zadnjem delu svojega referata se je Keunen povrnil k žanru zgodovinskega romana, pri katerem so se prvi znaki modernizacije pojavili v 19. stoletju pri avtorjih, kot sta npr. A. Dumas in W. Scott. Za zgodovinski roman 19. stoletja je ugotovil zlasti strukturno tendenco (in ne tudi vsebinske).

Marijan Dovič je v svojem referatu obravnaval nekatere zgodnje artikulacije slovenske nacionalne zgodovine v starejši in novejši slovenski književnosti (Dev, Vodnik, Prešeren), največ pozornosti pa je usmeril na stanje slovenske kulture v drugi polovici 19. stoletja, ko se je slovenska literatura igrala pomembno vlogo v procesu tvorjenja enotne slovenske nacionalne identitete. V zvezi s tem je Dovič zavzel svoje stališče do razširjene teze o t. i. *slovenskem kulturnem sindromu*, ki se mu je vsaj z vidika teorije literarnega sistema zdela pomanjkljiva in celo delno problematična.

Referat **Gašperja Trohe** je poskušal nazorno analizirati razmerje med slovensko dramatiko in komunistično oblastjo konec 50-ih in v začetku 60-ih let prejšnjega stoletja. S primerjavo dveh dram (*Afere* Primoža Kozaka in *Tople grede* Marjana Rožanca) je poskušal predstaviti zlasti družbeno funkcijo, ki jo je v tistem času imel žanr zgodovinske drame, pri čemer je bil pozoren zlasti na občutljivo in kompleksno medsebojno razmerje vseh treh družbenih akterjev (oblasti, avtorja drame in občinstva), ki ga je Troha označil kot »ideološko igro«, v kateri je pravzaprav vsak od njih nekaj pridobil. Trohovo preučevanje je pokazalo, da je takratna oblast tolerirala očitno kritiko na svoj račun, če je bila ta podana v zgodovinski drami (kakršna je bila npr. Kozakova *Afera*), ker se je s časovno in prostorsko premestitvijo pozornost publike prenesla z aktualnih družbenih problemov na fiktivnega »skupnega sovražnika«.

V zaključnem delu kolokvija sta na vrsto prišla še Karl Stuhlpfarrer in Gregor Pompe, oba z ne povsem literarnovednima temama. **Karl Stuhlpfarrer** z Univerze v Celovcu je v referatu z naslovom *1. april 2000*: avstrijski film, ki je gradil narod predstavil propagandni film, ki ga je naročila avstrijska vlada po drugi svetovni vojni in ki naj bi ji pomagal zgraditi nove avstrijske identitete, ki ne bi temeljile na do tedaj razširjeni germanski mitologiji. Avtorji scenarija so izbrali žanr znanstvene fantastike, kljub temu (ali pa prav zato) je film poln aluzij na realno avstrijsko zgodovino in deluje kot nekakšen učbenik patriotizma v državi, ki si poskuša na hitro izoblikovati novo identiteto. Predavateljski del srečanja je zaključil muzikolog **Gregor Pompe** z referatom Zgodovina opere in zgodovinska opera, v katerem je obravnaval zlasti poskuse definiranja žanra

zgodovinske opere. Iskal je tudi primerjave med zgodovinsko opero in zgodovinskimi literarnimi žanri, pri čemer se je izkazalo, da vzporednice med obema umetniškima smerema niso zgolj arbitrarne, saj začetek razvoja zgodovinske opere časovno sovпада z začetkom razvijanja zgodovinskega romana, vendar sta po drugi strani žanrska raznolikost in prostor zgodovinske opere v primerjavi z romanom bistveno zožana.

Namesto sklepa lahko zapišem ugotovitev, da je bil koncept letošnjega komparativističnega srečanja v Lipici v marsičem podoben lanskoletnemu, le da je bila takrat osrednja tematika razmerje med literaturo in teorijo, tokrat pa razmerje med literaturo in zgodovino. Osrednja tematika je bila obakrat obravnavana literature v širših, družbeno pogojenih kontekstih, del pozornosti je bil namenjen tudi različnim konceptom žanrskosti (in metažanrskosti) v zgodovini (zlasti v obdobju romanike) in sodobnosti. To morda nakazuje, da se je na mednarodnem komparativističnem kolokviju začela vzpostavljati določena vsebinska kontinuiteta, sedaj ko se je z vpetostjo v vileniški literarni festival kronološka stalnica dokončno zasidrala in se bo, upajmo, še dolgo obdržala.

Na srečanju leta 2006 so se osrednja problemska vprašanja dotikala literarnega historizma in razmerij med historiografijo in narativnostjo, zato je v nasprotju s kolokvijem iz 2005 obravnavala poezije ostala v ozadju (najti jo je bilo mogoče kvečjemu v referatu Marijana Dovića). Tokrat je bil očiten poudarek na obravnavi pripovednih žanrov, zlasti zgodovinskega romana, obravnavo ostalih zvrsti pa najdemo v sklepnih referatih o zgodovinski drami (Troha), filmu (Stuhlpfarrer) in operi (Pompe). Pa še nekaj se je letos razlikovalo od lanskega srečanja: tokrat so bili pri besedi največ zastopniki znanosti oz. teorije (kot predstavnika umetnosti oz. literature bi lahko delovala kvečjemu Igor Škamperle in Marko Uršič, slednji le kot diskutant). Menim, da je to eden od razlogov, zakaj je bil letošnji kolokvij – v smislu živahnosti diskusije in širine predebatiranih tem – nekoliko bolj resnobno zadržan kot tisti iz leta 2005, ko je bilo v Poročni dvorani v Lipici moč slišati npr. misli Stephanosa Stephanidesa, Borisa A. Novaka, Milana Jesiha, Tomaža Šalamuna in še koga, kako so v razmišljanju o razmerju med literaturo in teorijo argumentirano nastopali kot predstavniki književnikov. Ta glas je na srečanju leta 2006 nekoliko izostal, kar na znanstvenem srečanju, ki si je odmevnost in pozornost med drugim pridobilo z organsko vključenostjo v literarni festival, še bolj bode v oči. To ne pomeni, da na kolokviju med in po predavateljskih zasedanjih ni bilo živahne in plodne diskusije – bila je, vendar se po mojem mnenju ni razvila v tolikšno širino kot leto poprej, pa tudi po sestavi diskutantov je bila skromnejša, saj so iz publike v diskusijo opazneje posegali le Marko Uršič, Ivan Verč, Jola Škulj in Marko Juvan. Zdi se – in to bi utegnil biti drugi razlog za skromnejšo odmevnost letošnjega komparativističnega srečanja –, da v slovenskem prostoru enostavno primanjkuje strokovne in laične javnosti, ki bi se večkrat zapored enako intenzivno odzvala na znanstveni disput o metažanrskosti ter dialogu med literaturo in teorijo oz. zgodovino (pa čeprav so organizatorji napeli vse sile v to, da bi bila vsebina prispevkov na srečanjih karseda heterogena in multidisciplinarna). V zvezi s tem je zanimiv podatek, da so leta 2005 med skupaj trinajstimi sodelujočimi bili trije iz tujine, medtem ko jih je bilo leta 2006 že pet, tj. polovica vseh nastopajočih.

Prispevki s kolokvija *Zgodovina in njeni literarni žanri* so v obliki izvlečkov dosegljivi na spletni strani Slovenskega društva za primerjalno književnost (www.zrc-sazu.si/sdpk), zbornična objava pa se jim sredi leta 2007 obeta v posebni izdaji revije *Primerjalna književnost*.

Matjaž Zaplotnik

December 2006